

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОРФЕМНОЇ БУДОВИ СЛОВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Одне з важливих місць у сучасних програмах з української мови для 1–4-х класів відводиться вивченню морфемної структури слова та елементів словотвору. Засвоєння цього матеріалу сприяє збагаченню дітей певною сумою знань про мову, осмисленню ними закономірностей правопису, а також розвитку логічного мислення й мовлення молодших школярів. Засвоюючи теоретичні відомості, учні набувають на їх основі морфемно-аналітичні, конструктивні уміння і навички вживання споріднених слів у мовленнєвій практиці. Вивчення розділу «Будова слова» позитивно впливає на учнівське мовлення, тому що дає можливість зрозуміти функціональну роль кожної морфemi, усвідомити шляхи поповнення лексичного фонду рідної мови.

Аспекти вивчення морфемної будови слова досліджувались ученими Т.Біленькою, М.Вашуленком, Т.Горбунцовою, В.Горпинечем, С.Дорошенко, П.Тофанчуком, К.Ушинським та ін. Провідні сучасні методисти (В.Добромислов, М.Баранов, М.Львов, Н.Воскресенська, Т.Потоцька, О.Мельничайко та ін.) підкреслюють, що розвиток мовлення учнів полягає не лише в кількісному збагаченні їх словника, а й в глибокому усвідомленні значень кожного слова, чому сприяє засвоєння основних понять словотвору [2].

Більшість слів української мови являють собою структурне ціле, що складається з певним чином пов'язаних між собою частин морфем. Оскільки слово як одиниця мови виступає перед ними в єдності плану вираження і плану змісту, то так само і кожне з його частин має бінарну структуру: зовнішню і внутрішню сторони, форму та зміст. Морфема – це найменша неподільна значуща частина слова. З точки зору морфемної будови всі слова в українській мові можна розділити на 2 типи. Перший тип складають слова, які мають у своєму складі як мінімум 2 морфemi (основу і закінчення (мор-е, рук-а), а як максимум 7-8. Другий тип – це слова, які мають непохідну основу і не мають форм словозміни (над, під, але, там, лише, меню, шосе і т.д.).

Навчальна програма з української мови для початкових класів передбачає вивчення розділу «Будова слова». Вже в першому класі учні знайомляться зі спорідненими словами, практично вчать знаходити в них спільну частину. В 2 класі вивчення розділу «Слово» завершується практичним ознайомленням учнів зі спорідненими словами, зі спільною частиною споріднених слів – коренем. Вивчення теми «Споріднені слова» має яскраво виражене практичне спрямування. Його основне завдання – звернути увагу учнів на лексичну спорідненість слів, які належать до різних частин мови, за практичними зразками вчити виконувати елементарні вправи на словотворення, спостерігаючи при цьому за змінами в лексичних значеннях слів. У 3 класі йде більш поглиблене вивчення відомостей про закінчення й основу слова. Визначають закінчення зміною слів за питаннями.

Частиною слова є: корінь, префікс, суфікс. У 4 класі учні удосконалюють свої знання з даної теми, а також поглиблюють їх відповідно до вивчення різних частин мови [3].

У системі вивчення морфемної будови слова умовно виділяють три етапи, які відрізняються за змістом, завданнями, методичними прийомами і дидактичним матеріалом:

– пропедевтичний (підготовчий) етап розпочинається ще в 1 класі під час навчання грамоти. Саме в цей час учні ознайомлюються зі словом як лексичною одиницею мови, звертається увага дітей на значущі частини слова, на споріднені слова, засоби словотворення (звичайно, без уживання термінів і повідомлення теоретичних відомостей);

– основний етап ознайомлення зі смисловими частинами слова розпочинається в 2 класі і продовжується в 3 класі. Тут відбувається ознайомлення з особливостями споріднених слів, специфікою й роллю кожної морфеми, формуються вміння користуватися спільнокореновими словами під час продукування власних висловлювань, удосконалюються орфографічні вміння. У цей час учні повинні дізнатися про те, що існують слова, які мають спільну за значенням частину (корінь), усвідомити роль таких частин слова, як префікс та суфікс (вони використовуються для творення нових слів), уміти конструювати похідні слова за допомогою певних словотвірних засобів та доречно вживати такі слова у своєму мовленні;

– заключний етап, або етап закріплення й удосконалення знань, припадає на 4 клас. Саме тут у зв'язку з вивченням різних частин мови поглиблюються знання про морфемний склад слова, формуються навички правопису відмінкових закінчень іменників і прикметників, особових закінчень дієслів. В учнів формуються вміння конструювати морфемним способом слова різних частин мови, визначати семантику найпоширеніших словотвірних засобів, тлумачити похідні слова, доречно вживати в мовленні лексичні одиниці з похідною основою [1].

Отже, опановуючи розділ «Будова слова», учні початкових класів одержують практичне уявлення про основу і закінчення, вчать виділяти в основі корінь, суфікс, префікс. Разом з тим школярі спостерігають за роллю суфіксів і префіксів у творенні нових слів, дізнаються про джерело доповнення української мови новими словами. Таким чином, сучасна методика роботи над розділом розроблена з урахуванням лінгвістичної суті словотвірних явищ української мови, вікових особливостей молодших школярів, а також найважливіших дидактичних принципів та на всіх етапах передбачається систематична робота над лексичним значенням слів, доречністю їх використання в усному і писемному мовленні.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 364 с.
2. Гордієнко О.А. Розвивальна спрямованість уроків вивчення будови слова в початкових класах // Наукові записки Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя. –Психолого-педагогічні науки, № 3, 2014 рік. (Вийшло друком у 2015 році) –С. 151 –155.

3. *Хандра Іванна Вивчення морфемної будови слова у початковій школі [Електронний ресурс] / Іванна Хандра – Факультет педагогіки та психології, м. Київ. Режим доступу: <http://www.fpp.npu.edu.ua/ua/talanty-instytutu/creativity-kalameyets-hope/93-1/2011-05-17-11-46-55/kafedra-pedahohiky-i-metodyky-pochatkovoho-navchannia/650-khandra-ivanna>*

ЛАЗЕБНА О.М.,
БОНДАРЕНКО Л.І.

Національний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Соціальні запити сьогодення обумовлюються процесами розбудови держави, входженням України в Європейський простір. В цьому контексті екологізація людини і суспільства загалом є парадигмою, концептуальною основою реалізації цілей стратегії сталого розвитку. Входження України в Європейський освітній простір передбачає перехід від традиційної системи до дієвих прагматичних форм роботи на компетентнісних засадах.

Спрямованість на сприйняття компетенцій суб'єктами освітнього простору визначає інноваційні потреби методології освіти і просвітництва задля синергії і балансу у взаємодії людини і навколишнього середовища.

Підвищення рівня екологічної компетентності особистості є визначальним у формуванні екологічної культури людини. На цьому шляху просвітницька місія однозначно значуща і має спиратися на прийоми переконання особистості.

Передача знань, вмінь, навичок характеризує традиційні форми роботи екологічної освіти і просвітництва. Переорієнтація освіти на компетентнісний підхід спонукає до усвідомлення та осмислення масштабності питання, проблеми тощо, розуміння причинно-наслідкових зв'язків і пропозицію раціонального вирішення. Поруч із традиційною системою методичного інструментарію варто застосовувати сучасні можливі прийоми, способи і засоби щодо освіти і просвітництва в галузі охорони навколишнього середовища, збереження біорізноманіття і раціонального природокористування.

Серед інших в переліку сучасних методів виділяють наступні:

– квест-виставка. Ігрова форма групового виконання інтелектуально-логічних завдань, різновид активного відпочинку. Обираючи певне місце, виконуючи заплановані заходи на «віднайдених» точках існує значна кількість варіацій їх складності, статусності тощо;

– вебінар. Інформатизація суспільства визначила цей спосіб організації зустрічей учасників онлайн у форматі проведення тренінгів, семінарів, інших заходів. Можливість обговорювати, отримувати й відправляти інформацію в режимі реального часу є зручною, економічно обгрунтованою формою спілкування;

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>